

Forebyggelse af seksuelle krænkelse på efterskoler

Udgiver:

Efterskoleforeningen, oktober 2021
Farvergade 27H, 2. sal, 1463 København K
T.: 33 12 86 80, www.efterskolerne.dk

Redaktion:

Hanne Lautrup, Efterskoleforeningens Rådgivningsteam
raadgivning@efterskolerne.dk; hl@efterskolerne.dk

Indhold

Forord	4
Indledning	5
Forebyggelse og håndtering af krænkelser mellem lærer og elev	6
Indledning	6
Hvad er et seksuelt overgreb?	6
Professionsetik	6
Forebyggelse	8
Kvadrantøvelse om lærer-elev-relationer	8
Handleplan	10
Personalehåndbog	10
Eksempler på krænkelser	11
Håndtering af krænkelser	12
Straffeloven	13
Forebyggelse og håndtering af krænkelser mellem elever	15
Indledning	15
Samtykke	15
MeToo	16
Forebyggelse og kultur	16
Seksualundervisning	17
Eksempler på krænkelser	18
Håndtering af krænkelser	19
Løsningsmuligheder	20
Konfliktmægling	20
Skriftlig refleksion	20
Skriftlig undskyldning	20
Hjem på en tænker	20
Bortvisning	21
Høring af eleven	21
Underretning	21
Tavshedspligt	22
Politianmeldelse	22
Skolens ansvar	22
Dialog og åbenhed	22

Forord

Et efterskoleår er et udviklingsår for den unge. "Træd varsomt, thi her bliver mennesker til", sagde Christen Kold meget rammende, og det er vigtigt at passe godt på de unge, så de undgår krænkelser, som de vil bære med sig resten af livet. I samme periode gør de unge måske deres første erfaringer med kærlighed og sex, og det skal ske på den enkeltes præmisser.

Efterskolen er en kompleks blanding af skole og samvær, professionalisme og et personligt engagement, der kan være svært at adskille fra en følelsesmæssig involvering med eleverne. Som medarbejdere på efterskolerne kommer vi meget tæt på vores elever og deres op- og nedture, glæder og sorger, succeser og fiaskoer. Vi kommer også til at udfordre og nogle gange provokere eleverne; det er jo i høj grad en af vores opgaver at hjælpe eleverne med at flytte personlige grænser. Samtidig oplever vi, at eleverne har lært, at de selv skal sætte grænser og kende deres rettigheder. Dermed opstår der et krydsfelt, hvor eleverne oplever, at ting, vi siger i en god mening, er krænkende. Det er heldigvis langt det mest almindelige, at den slags kan afklares som misforståelser gennem samtaler. Men det sker ind i mellem, at der bliver en sag ud af det. Formålet med denne vejledning er, at der skal blive færre sager, og at de sager, der måtte komme, bliver håndteret ordentligt og professionelt.

Der skal ikke være tvivl om, at efterskolen er et godt og trygt sted at være, og at elevernes sikkerhed og trivsel har allerhøjeste prioritet. Sårbarheden hos en ung, der ikke er færdig med at blive dannet som menneske, må ikke udnyttes af hverken ansatte på efterskolen eller andre elever. Det er skolens ansvar at beskytte og værne eleverne mod, at de bliver udnyttet eller krænket af andre. Derfor har vi udgivet denne vejledning til skolernes ledelse og medarbejdere som inspiration til, hvordan man kan forebygge og håndtere krænkelser af elever.

Vi håber desuden, at vejledningen kan bidrage til en åbenhjertig samtale mellem skolerne om de svære og følsomme temaer, som den omhandler.

Kathrine Svane Christiansen og Ulrik Goos Iversen, medlemmer af Efterskoleforeningens bestyrelse

Indledning

Der er de seneste år kommet et øget fokus på behovet for at forebygge krænkelse og sexismen. I Efterskoleforeningen rådgiver vi skolerne i sager om krænkelse mellem medarbejdere og elever og mellem elever. Der er heldigvis sjældent sager om krænkelse og grænseoverskridende adfærd mellem ansatte og elever, men hvert år hører vi om seksuelle krænkelse mellem elever, som måske kunne have været forebygget med bedre oplysning og åbne diskussioner om sex, seksualitet, samtykke og grænser. I nogle tilfælde sker krænkelse i forbindelse med elevarrangementer og fester i privat regi. Men uanset hvor en krænkelse finder sted, er skolen forpligtet til at håndtere sagen. En krænkelse vil uundgåeligt blive båret med ind på skolen og vil fylde i elevgruppen, til der bliver handlet på den fra skolens side.

Denne vejledning er til skolernes ledelse og medarbejdere og skal inspirere til at forebygge og håndtere krænkelse af seksuel karakter mellem lærere og elever og mellem eleverne indbyrdes. Hvad gør man som skoleleder, hvis man opdager, at en lærer er blevet lidt for intimt venner med en elev, eller hvis en elev har betroet til sin kontaktlærer, at hans/hendes grænser er blevet overskredet af en anden elev?

Vejledningen er bygget op i to dele, der omhandler henholdsvis sager mellem medarbejdere og elever og sager mellem elever. Hver del indeholder først en række forslag til, hvordan man som skole kan arbejde forebyggende, derefter eksempler på situationer, hvor der er foregået krænkende adfærd og til sidst forslag til håndtering af de konkrete eksempler.

Vejledningen beskæftiger sig alene med grænseoverskridende adfærd af seksuel karakter mellem medarbejdere og elever og seksuelle krænkelse mellem elever.

Forebyggelse og håndtering af krænkelser mellem lærer og elev

Indledning

En efterskole er ikke bare en kostskole, hvor man får undervisning om dagen og sover om natten. Efterskoler er kendetegnet ved de meget stærke relationer, der opstår mellem lærere og elever. Den gode efterskolelærer forholder sig til eleven som det hele menneske, det er, og tager ikke blot et medansvar for elevens faglige udvikling gennem undervisningen, men også elevens identitetsudvikling og hele trivsel. Eleven tager et stort skridt i frigørelsesprocessen fra forældrene, og efterskolen skaber rammen for et år, hvor der sættes turbo på selvstændiggørelsen fra barn til ung voksen.

Hvad er et seksuelt overgreb?

Socialstyrelsen definerer et seksuelt overgreb som "en handling rettet mod et barn, hvor en voksen, et andet barn eller en ung i kraft af magt, ansvar eller ved at have opnået en tillidsfuld relation udnytter barnet til at indgå i seksuelle aktiviteter. Seksuelle overgreb skader barnet og bringer dets udvikling og sundhed i fare. Desuden skades barnets evne til at indgå tillidsfuldt i relationer og danne et positivt selvbillede".

En seksuel krænkelse er i nogle tilfælde et decideret overgreb. Et seksuelt overgreb er, når en ung inddrages i en seksuel aktivitet, som den unge ikke kan forstå rækkevidden af og ikke udviklingsmæssigt er parat til, og derfor heller ikke kan give tilladelse til eller sige aktivt fra overfor.

Begrebet overgreb dækker bredt og er delvist overlappende med begrebet magtmisbrug, idet der er tale om en uretmæssig brug af en ikke-ligeværdig relation. Den ene persons stærkere position kan fx bero på alder, fysik, organisatoriske forhold og tradition.

Et seksuelt overgreb kan blive begået af en voksen eller en anden ung. Krænkeren udnytter den unges tillid til at tilfredsstille egne behov med krænkelse af den unges integritet som følge. Den seksuelle lavalder er 15 år, men der er ingen aldersgrænse for, hvornår man kan blive udsat for et seksuelt overgreb.

Professionsetik

En professionsetik beskriver de værdier og principper, professionen bygger på. Altså hvordan man handler etisk forsvarligt i forhold til den profession, man er en del af. Formålet med etikken er, at den skal hjælpe praktikerne til at komme et stykke ad vejen, så de kan træffe velbegrundede beslutninger om, hvad der er bedst at gøre i konkrete situationer. På en efterskole er professionsetikken svaret på spørgsmålet om, hvordan man som medarbejder handler til elevens bedste.

Professionsetik er ikke kun rettet mod lærerne, men skal kendes og følges af alle medarbejdere på skolen, da alle har med elever at gøre i ét eller andet omfang. Eleverne har typisk køkkentjans, rengøringstjanser, lettere pedalarbejde

og ærinder på kontoret. Så når man her taler om profession, er det dét at være ansat på en efterskole, der har betydning. I denne vejledning tillader vi os dog at skifte mellem at sige "lærer" og "medarbejder", da det alt andet lige er lærerne, der har mest med eleverne at gøre i det daglige.

For medarbejdere på en efterskole er professionsetisk bevidsthed for eksempel, at der er grænser for fortrolighed med eleverne, grænser for adfærd [kropsprog, engagement o.l.], grænser for forskelsbehandling af elever og grænser for, hvordan man bruger sig selv. Nogle uheldige eksempler er fx medarbejdere, der vil være ung med de unge og chatter med dem om natten, eller medarbejdere, der invaderer elevens urørlighedszone ved at spørge alt for intimt ind til elevens sexliv.

En god professionsetik skal sikre, at skolen:

- lever op til FN's Børnekonvention om børns rettigheder
- beskytter eleverne mod mobning og fysisk eller psykisk misbrug
- beskytter eleverne mod seksuelt misbrug
- udviser passende omhu og diskretion i alle forhold, som vedrører elevernes trivsel
- opretholder et professionelt forhold til eleverne
- bekræfter hver enkelt elevs individualitet og særlige behov
- yder vejledning og opmuntring til hver enkelt elev, så denne bliver i stand til at realisere sit fulde potentiale
- giver eleverne en følelse af at være en del af et samfund med fælles engagement og med plads til alle
- udøver autoritet med retfærdighed og medfølelse

Det er vigtigt, at skolerne forebygger, at der opstår sager, hvor medarbejdere har en grænseoverskridende adfærd over for eleverne.

Sagerne fordeler sig typisk i tre kategorier:

- 1) Medarbejdere, der ikke er bevidste om de almindelige normer for social omgang. De kan fx ikke se et problem i at klappe eleverne bagi, løfte dem op ved at holde dem om livet eller opfordre dem til at tale om private emner af seksuel karakter.
- 2) Medarbejdere, der bliver tiltrukket af en elev, og udsætter eleven for grooming¹ eller upassende opmærksomhed.
- 3) Medarbejdere, der reelt bliver forelsket i en elev, og hvor forelskelsen gengældes.

"Krænkende adfærd" forstås i denne sammenhæng som seksuelt overskridende handlinger, men blandt eleverne er der ikke nødvendigvis en entydig opfattelse af, hvornår noget er krænkende. Derfor skal en tydelig professionsetik

¹ Grooming er et engelsk begreb, der beskriver processen, hvor en krænker opbygger en relation til et barn eller en ung med henblik på at begå et seksuelt overgreb. Krænkeren har ofte over længere tid manipuleret barnet eller den unge med det formål at få offeret til at overskride sine grænser. Det kan både foregå online og offline, men man ser i dag rigtig mange tilfælde af grooming på nettet.

og en åben samtale om samværsformer og adfærd også være med til at beskytte medarbejderne. Fx kan det blandt gymnastikelever opfattes som "klamt" i forbindelse med spring at blive modtaget af ældre lærere, mens yngre lærere gerne må tage imod, uden at det bliver opfattet grænseoverskridende. En forudsætning for, at der er tale om en krænkende handling i disse situationer, er imidlertid ikke elevens opfattelse af læreren, men hvorvidt eleven bliver nedværdiget i forbindelse med handlingen. Fx bliver udsat for upassende ord, sjofle vittigheder eller uønsket berøring. Eleverne er i fuld gang med at udvikle og afsøge deres seksualitet, og der kan godt opstå uheldige kulturer eller fortællinger på deres side, som sætter barren for relationer og nødvendig fysisk berøring uhensigtsmæssigt. Sådanne misforståelser kan kun afværges gennem åben dialog, og det er også her skolelederens ansvar at vejlede medarbejderne.

Forebyggelse

Den bedste måde at forebygge krænkelser på er, at man løbende drøfter professionsetik, og at alle medarbejdere kender begrebet og tilslutter sig skolens tolkning af det. Der skal være en samtale, og der skal være en fælles bevidsthed. Alle nye medarbejdere introduceres til skolens professionsetiske værdigrundlag som en del af introduktionen til skolen. Det skal foldes ud over for nye medarbejdere, som bør have sidemandsoplæring i en længere periode. For nye lærere er det vigtigt, at man ikke står alene med aften- og nattevagter, før man af en erfaren lærer har set, hvordan han eller hun håndterer situationerne. Det er alt fra, hvordan man som kvindelig lærer opfører sig på drengegangen, at man banker på, før man går ind på et elevværelse, hvordan man trøster, hvordan man løser konflikter, hvordan man taler med eleverne osv.

Vælger man at formulere et skriftligt kodeks, skal det indeholde ideel og ikke-ønskelig adfærd, retningslinjer for håndtering af problematiske situationer, og ledelsen skal efter behandling i medarbejdergruppen og eventuelt i bestyrelsen beslutte, om kodeks skal fungere som et fælles værdibaseret ideal, eller om der skal nedfældes noget som en skriftlig egentlig personaleinstruktion, fx i en personalehåndbog.

Kvadrantøvelse om lærer-elevrelationer

Som oplæg til en diskussion om skolens professionsetik kan man på en personale dag lave kvadrantøvelsen² om lærer-elevforholdet. Man kan vælge alene at fokusere på "hvor tæt man kan gå", eller som eksemplerne nedenfor viser, hvordan man generelt agerer professionsetisk.

Medarbejderne kan forud for øvelsen selv inddrage yderligere eksempler på situationer, der har givet anledning til diskussioner/problemer på skolen.

I hvert felt er der et udsagn, der skal placeres i én af de fire kvadranter afhængigt af, om man synes, at adfærden er harmløs eller over grænsen, og om man bør skride ind over for adfærden eller se gennem fingre med den.

² Udarbejdet af Ole Bjerring, 2017. Inspiration til selve kvadranten er fra Dagbladet Information.

- Hvornår bør du gøre det?
- Går du til den pågældende kollega? Hvordan? Hvad siger du?
- Hvornår går du til en tredje kollega? Hvordan? Hvad siger du?
- Hvornår går du til din forstander? Til bestyrelsen? Hvordan?
- Hvornår går du via tillidsrepræsentant, arbejdsmiljørepræsentant eller samarbejdsudvalg?

Handleplan

Ud over et professionsetisk kodeks kan den enkelte skole formulere en handleplan, der tager stilling til, hvordan man håndterer en situation, hvor der er sket krænkelse mellem medarbejder og elev eller mellem eleverne. Handleplanen skal give:

- Konkrete anvisninger til, hvordan man håndterer krænkelse og seksuel chikane mellem medarbejdere og elever.
- Konkrete anvisninger til, hvordan man håndterer krænkelse og seksuel chikane eleverne imellem, uanset om det sker på skolen eller uden for skolen.
- Retningslinjer for hvem der kommunikerer med hvem, når krænkelsen er kommet til skolens kendskab.

Personalehåndbog

Måske vælger man, at det skriftlige kodeks for professionsetisk adfærd skal formuleres som en del af personalehåndbogen. Samtalen og den fælles bevidsthed bag idealerne er dog det centrale, og måske lader man det blive ved det. Resultatet må under alle omstændigheder afbalanceres, så der ikke opstår en forkrampet nulfejlskultur, hvor medarbejderne bliver hæmmet af overførsigtighed og tilbageholdenhed i deres samvær med eleverne.

Her følger et eksempel fra en skoles personalehåndbog, hvor man har formuleret de forventninger, der er til medarbejderne om deres samvær med elever.

Samvær med elever

Vi lægger vægt på fortrolighed med eleverne, men der skal altid være klare roller. Det betyder, at:

- Medarbejderen skal undgå at gøre elever afhængige af sig.
- Medarbejderen skal banke på eller gøre tydeligt opmærksom på sin tilstedeværelse, når man træder ind på et elevværelse.
- Hvis en medarbejder har behov for at tale alene med en elev på værelset eller i et andet lokale, skal medarbejderen være ekstra påpasselig med at holde afstand og ikke blive længere tid end nødvendigt. Er der behov for trøst, kan man selvfølgelig give eleven et kram.
- Da seksuel orientering ikke kun er heteroseksuel, skal man generelt være påpasselig med, at samværsformerne ikke bliver grænseoverskridende.

Eksempler på krænkelser

I det følgende gives en række eksempler på medarbejdere, der har krænket eleverne på forskellig vis. Sagerne er anonymiseret og bearbejdet. Der er ikke i nogle af eksemplerne sket seksuelt misbrug, men medarbejderne har enten flirteret, berørt, befamlet, talt for intimt og i nogle tilfælde fået eleven til at tro, at der var tale om kærlighed.

Eksempel: "Grooming eller kærlighed?"

Marie er 15 år og forelsket i sin 40-årige idrætslærer Søren, som er en populær lærer på skolen. Relationen mellem dem begynder ved, at han inviterer hende op i hallen. Fra da af skriver hun og læreren lange beskeder til hinanden. Læreren fortæller hende, at hun er sød, smuk, klog og har "hele pakken". At han fantaserer om sex med hende. Om aftenen spiller de brætspil eller ser tv-serien Game of Thrones. Nogle gange sammen med andre elever, indimellem alene. Han sender beskeder og nøgenbilleder til hende med seksuelt indhold. Han masserer hende kun iført undertøj i et rum på skolen. Hun er forelsket i sin lærer, og han mener, at han udlever sin anden ungdom gennem hende. De har aldrig sex, men hun føler sine grænser overtrådt af hans beskeder med seksuelt indhold.

I dette eksempel blev sagen anmeldt flere år efter. Marie havde givet sig selv ansvaret for hele episoden med læreren, selv om det var ham, der ikke var sit professionsetiske ansvar bevidst. Den pågældende medarbejder måtte på dette grundlag forlade skolen.

Eksempel: "Vi er jo bare venner"

Pia er 16 år og smålun på sin lærer Peter, der er 35 år. Han har fortalt, at han ikke har nogen kæreste. En nat, hvor hun lige tjekker sin mobil, fordi der kommer en snapchat, har han sendt et foto af sig selv, hvor han er til fest og sidder i et spabad. "Bare du var her", skriver han til hende. Hun skriver tilbage: "Aargh, strengt, at du går til fest uden mig". Hvad laver du, spørger hendes værelseskammerat fra underkøjen? Det er bare Peter, der sender et billede fra en fest, svarer hun.

Næste dag siger værelseskammeraten til kontaktlæreren, at hun synes, det er lidt mærkeligt, at Peter sender billeder til eleverne om natten. Da kontaktlæreren spørger Pia, om hun er okay med det, synes hun det er helt i orden og lidt hyggeligt. Vi er jo bare venner, siger hun.

Eksemplet viser, at elever ikke nødvendigvis oplever, at en lærers adfærd er krænkende eller grænseoverskridende. Men det er læreren og ikke eleven, der har ansvaret for at sikre, at lærer-elevrelationen er professionel.

I dette tilfælde blev læreren indkaldt til tjenstlig samtale hos forstanderen og fik en skriftlig advarsel om, at han ville blive opsagt, hvis han nogensinde igen glemte, at han som lærer ikke må udnytte sin "magtposition" til at lægge an på en elev.

Eksempel: "Jeg kildede kun"

Nogle forældre henvender sig til bestyrelsen om en medarbejders adfærd overfor eleverne, der blandt andet bestod i, at han udspurgte drengene om deres sexliv og erfaringer med onani, ligesom han også trak flere elever ud af sengen og "talte" deres ribben ved at køre sin knyttede hånd op og ned ad ribbenene.

Selv om man kan argumentere med, at medarbejderen i dette eksempel er af "den gamle skole" og ikke opførte sig anderledes over for eleverne, end han altid havde gjort, kunne han ikke forblive på skolen, men måtte fratræde. Grænserne har flyttet sig i forhold til hvad der er acceptabelt. Men hvad der muligvis blev accepteret for 25 år siden, fx at "slås for sjov", være småsjofel eller opføre elever til at tale om intime emner, bliver ikke accepteret i dag.

Eksempel: "Storebror"

En ung mandlig lærer er meget populær blandt eleverne og betragtes lidt som en slags "storebror". Han opsøger en 14-årig elev på hendes værelse og sætter sig på hendes seng, selvom hun ligger kun iført trusser, og roser hendes gode udseende. I forbindelse med en overnatning for elever i tipi og shelter, beføler han en 16-årig elev under tøjet på ryggen og maven. Ved en tredje lejlighed har han inviteret otte elever på overnatning i sin lærerbolig, hvor han beføler en 16-årig elev flere steder på kroppen, mens de ligger og ser film.

Den unge lærer blev bortvist, og de forurettede elever anmeldte ham til politiet for blufærdighedskrænkelser. Udover straffen for krænkelserne frakendtes han også retten til at arbejde med børn og unge under 18 år - også i forbindelse med fritidsaktiviteter.

Håndtering af krænkelser

Krænkelser af elever kan ske uden kollegers eller ledelsens viden. Men der skal handles øjeblikkeligt, når en kollega eller ledelsen får kendskab til, at en medarbejder ikke opfører sig professionsetisk over for eleverne. Nogle gange vil det være en roomie, der går til kontaktlæreren om sin viden, andre gange vil eleven selv betro sig til en lærer om, at en medarbejder opfører sig upassende. Det kan også være forældre, der henvender sig til skolen.

Konsekvensen af den krænkende adfærd afhænger af niveauet og konteksten. Glemmer man som lærer altid at banke på døren til elevernes værelser, kan det oftest klares med en samtale. Sender man sms'er til eleverne med hjerte-emojis, når man er på nattevagt, kan der være grundlag for en advarsel. Lægger man an på en elev, kan man som udgangspunkt ikke forvente at forblive ansat på skolen.

Vi anbefaler, at skolen altid kontakter Efterskoleforeningens konsulenter, hvis sådan en situation opstår.

Straffeloven

Straffeloven har tre centrale paragraffer, som kan komme i anvendelse i sager om krænkelse mellem medarbejder og elev: § 222 om seksuelt misbrug af børn, § 223, som også kaldes "skolelærerparagraffen", om samleje med en person under 18, som man underviser, og § 232, der handler om blufærdighedskrænkelser. (Se mere nedenfor).

I straffeloven skelnes der mellem følgende forskellige former for strafbare handlinger, der er relevante i denne sammenhæng:

- Voldtægt (§ 216).
- Samleje eller andet seksuelt forhold end samleje med et barn under 15 år – dog 18 år, hvis barnet eller den unge er betroet til undervisning/opdragelse (§§ 219, 222, 223 og 225).
- Køb af seksuelle ydelser fra personer under 18 år (§§ 224 og 225).
- Blufærdighedskrænkelser (blotteri, beføling, beluring, verbal uterlighed) samt optagelse, besiddelse og udbredelse af fotos/film osv. af personer under 18 år (§§ 226, 232, 234 og 235).

Bestemmelsen om blufærdighedskrænkelser anvendes i forbindelse med seksuelle handlinger af en vis grovhed, som ikke er omfattet af de andre bestemmelser i straffeloven om seksualforbrydelser. Der straffes for blufærdighedskrænkelser for at beskytte andre. Derfor vil man ikke kunne straffe for blufærdighedskrænkelser, hvis nogen har givet samtykke til handlingen.

Seksuelt misbrug af børn

§ 222

Den, som har samleje med et barn under 15 år, straffes med fængsel indtil 8 år, medmindre forholdet er omfattet af § 216, stk. 2.

Stk. 2. Har gerningsmanden skaffet sig samlejet ved udnyttelse af sin fysiske eller psykiske overlegenhed ved brug af tvang eller fremsættelse af trusler, kan straffen stige til fængsel indtil 12 år.

Stk. 3. Ved fastsættelse af straffen efter stk. 1 skal det indgå som en skærpende omstændighed, at gerningsmanden har skaffet sig samlejet ved udnyttelse af sin fysiske eller psykiske overlegenhed.

Skolelærerparagraffen

§ 223

Den, som har samleje med en person under 18 år, der er den skyldiges stedbarn eller plejebarn eller er betroet den pågældende til undervisning eller opdragelse, straffes med fængsel indtil 4 år.

Stk. 2. Med samme straf anses den, som under groft misbrug af en på alder og erfaring beroende overlegenhed forfører en person under 18 år til samleje.

Blufærdighedskrænkelser

§ 232

Den, som ved uanstændigt forhold krænker blufærdigheden, straffes med bøde eller fængsel indtil 2 år eller, hvis forholdet er begået over for et barn under 15 år, med bøde eller fængsel indtil 4 år.

Stk. 2. Ved fastsættelse af straffen skal der lægges vægt på den særlige krænkelser, der er forbundet med lovovertrædelser.

Forebyggelse og håndtering af krænkelser mellem elever

Indledning

En del sager om seksuelle krænkelser og overgreb sker mellem eleverne uden for skolen, fx til elevfester i forsamlingshuse, sommerhusture for mindre grupper af elever eller elever, der besøger og sover hos hinanden i weekender. Det år, den unge går på efterskole, er efterskolen elevens hjem. Ligesom man vil forvente, at forældrene tager sig af de hændelser deres unge udsættes for, når de bor hjemme, skal efterskolen forholde sig til det, der sker i løbet af skoleåret for og mellem de elever, der går på skolen. Det gælder, uanset om det, der sker mellem skolens elever, foregår på skolens grund, hjemme eller et andet sted.

Skolerne vil af gode grunde helst ikke forholde sig til skyldsspørgsmålet, når det drejer sig om hændelser, der sker langt væk fra skolen i hjemrejseweekender. Men skolens forpligtelse til at tage sig af krænkelser, der sker mellem eleverne, rækker ud over det, der sker på skolens grund.

En elev, der har været udsat for en seksuel krænkelse eller et seksuelt overgreb af en anden elev, vil dagligt på skolen blive konfronteret med den krænkende elev. Derfor kan man ikke bare lade stå til. Så kan det i værste fald ende med, at den krænkede elev må afbryde sit efterskoleophold, uden at der har været et forsøg på at hjælpe eleverne med at forstå, hvad der skete.

Samtykke

Samtykke til samleje sker, når det er frivilligt, baseret på tryghed og respekt, og når man deltager uden psykisk eller fysisk tvang. Det kaldes også for aktivt samtykke. Begge parter skal samtykke, og samtykket skal foreligge under hele samlejet.

Samtykke kan komme til udtryk gennem ord eller handling. Der stilles ikke krav om, at et samtykke skal være udtrykt direkte eller i øvrigt på nogen bestemt måde. Der er som udgangspunkt en formodning om, at en person, der samtykker i et samleje, ikke blot forholder sig helt passivt, men deltager i et eller andet omfang. Handlinger, der kan være udtryk for et samtykke til samleje, vil fx kunne være kys, berøringer, eller relevante bevægelser, fx at man vender sig mod den anden person, selv hjælper til med at tage sit undertøj af eller lignende.

Den 1. januar 2021 blev voldtægtsbestemmelsen i straffelovens § 216, stk. 1 ændret. Det er herefter voldtægt at have samleje eller en lignende form for sex med en person, som ikke samtykker heri.

Tre betingelser skal være opfyldt, før det er muligt at straffe for voldtægt:

- Samleje eller lignende form for sex.
- Manglende samtykke.
- Gerningsmanden skal have forsæt til voldtægt.

For at gerningsmanden kan straffes for voldtægt, skal pågældende have haft "forsæt". Det betyder, at gerningsmanden - i en eller anden grad - skal have været klar over, at samlejet skete uden den anden unges samtykke.

Hos landets centre for voldtægtsofre vil unge mennesker altid kunne få støtte og rådgivning af psykologer og læger. Her kan den unge også få lavet en undersøgelse, som politiet kan bruge, hvis den unge senere vælger at anmelde voldtægten

MeToo

#MeToo-debatten er et vigtigt fremskridt for ligestillingen, men den gør det ikke nødvendigvis lettere for de unge at finde ud af, hvor grænserne går. Den lette adgang til porno gavner heller ikke altid forståelsen for, hvordan man har et godt og sundt kærligheds- og sexliv.

Mange efterskoleelever har deres første kæreste på efterskolen. I det første kæresteforhold er alt nyt, og det er nemt at forveksle en kærestes grænseoverskridende og dominerende adfærd med ømhed eller som noget 'normalt'. Det kan være svært at fortælle andre om det, hvis der foregår noget ubehageligt eller krænkende i parforholdet, og det kan være begyndelsen til et usundt og skadeligt forhold. Det første kæresteforhold kan være med til at definere, hvordan man er over for sine intime partnere resten af livet.

Seksualundervisningen bør ud fra et ungt perspektiv handle om emner som fx grænser, køn og seksualitet, og det behøver ikke nødvendigvis være en lærer, der fortæller unge mennesker om sex. Det kan godt være en anden ung. Undervisningen bør være dialogbaseret, og de unge skal have indflydelse på, hvad der skal tales om. Dermed skabes et trygt rum for unge, hvor der er plads til at være nysgerrig og forvirret, og hvor der ikke bliver grinet af eller set ned på en, fordi man er usikker, og hvor det er helt legitimt at stille de svære spørgsmål.

Forebyggelse og kultur

Skolerne skal forebygge, at eleverne krænker hinanden seksuelt. Man er forpligtet til at føre betryggende tilsyn med eleverne. Det kan fx ske ved opmærksom bemanding aften, nat og i weekender, og det kan suppleres med en egentlig seksualpolitik, samt ved at eleverne får seksualundervisning. Formulerer skolen en samværspolitik, er det oplagt at forholde sig til, om elever må have sex på skolen. Der kan være argumenter både for og imod, og det er vigtigt, at man på den enkelte skole gør sig klart, hvad man forventer af eleverne, og hvordan det i øvrigt spiller sammen med skolens værdier. Det bør udspringe af en respekt for de unge, og da krænkelser næsten altid sker i det frie samvær, er det naturligvis vigtigt med en tillidsfuld relation til eleverne, der rækker ud over kontrol.

Hver gang et nyt skoleår begynder, anbefales det ledelse og lærere at tale med eleverne om grænser og seksualitet med de nye elever. Det kan ske eksempelvis i fællestimer, til morgensamling, på temadage og i den enkelte kontaktgrupper og kan indeholde spørgsmål som:

- Hvad er et respektfuldt kæresteforhold?
- Kan man blive voldtaget af en kæreste?
- Hvad er sexismen?
- Er jeg selv med til at fremme en kultur, der nedgør andre på grund af deres køn, krop eller seksualitet?
- Hvordan finder man modet til at definere egne grænser?
- Hvordan respekterer man andres grænser?
- Hvordan griber man ind, hvis man er vidne til, at ens kammerater udsættes for seksuelt grænseoverskridende adfærd?
- Hvor og hvordan søger man hjælp, hvis man er i tvivl, om det, der foregår i ens egne nære relationer, er usundt eller grænseoverskridende?

De unge skal lære at sætte grænser ved at tale om:

- Hvordan taler vi her?
- Hvad er tryghed?
- Hvornår er noget en seksuel krænkelse?
- Hvornår har man givet samtykke?

Seksualundervisning

Seksualundervisning er en del af folkeskolens obligatoriske emne "sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab". I folkeskolen er kravet, at emnet integreres i de skemalagte fag. Da efterskoler skal "stå mål med" undervisningen i folkeskolen, bør efterskolerne undervise i emnet enten som en integreret del af undervisningen, som et særskilt fag eller fx på morgensamlinger og tema-dage.

Børne- og Undervisningsministeriet har udgivet en undervisningsvejledning³ for sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab i folkeskolen. Formålet er, at skolerne får vejledning om, hvordan de kan undervise i emnet - og ud fra relevant lovgivning i forhold til rettigheder, hvordan man som lærer kan klæde eleverne på til at forstå princippet for samtykke og retten til at bestemme over egen krop.

Skolen kan også deltage i Sex & Samfunds Uge Sex-kampagne, der hvert år tager et nyt tema op, der ruster børn og unge til at håndtere dilemmaer og muligheder relateret til unges hverdag og trivsel. Der er undervisningsmateriale udviklet til overbygningen.

Hvis man gerne vil have inspiration udefra til at tale om sex, kærlighed og grænser, kan skolen invitere fx sexologer, Sexualisterne⁴ eller Sex & Samfund til at komme og holde oplæg.

Sexualisterne holder oplæg for eleverne, uden at der er voksne til stede, og taler bl.a. om:

³ <https://emu.dk/grundskole/sundheds-og-seksualundervisning-og-familiekundskab/faghaefte-faelles-maal-laeseplan-og?b=t5-t32>

⁴ <https://www.ungdomsringen.dk/det-sker/sexualisterne>

- Kærester/forelskelse: Hvordan finder man en kæreste? Hvad gør man, hvis ens kæreste har slået op? Hvordan bevarer man sine venner, når man har en kæreste?
- Den første gang: Hvordan forbereder man sig på det første samleje? Er det så slemt, som der siges?
- Prævention: Forevisning af de mest anvendte præventionsformer
- Kønssygdomme: Snak om de mest almindelige kønssygdomme.
- Graviditet og abort
- Overgreb, porno osv.
- Anonyme spørgsmål fra tilhørerne.

Sex & Samfund har både undervisningsmateriale⁵ om seksualundervisning og mulighed for, at skolen kan booke en fra "ung til yngre"-underviserkorpsset, der er specialuddannede i at undervise børn og unge i sex, krop, køn og seksualitet⁶. Seksualundervisningen er normkritisk, dialogbaseret og tager afsæt i folkeskolens faglige mål for sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab.

Skolen kan også udvikle sin egen kvadrantøvelse om elev-elev-relationen ud fra samme model som den skitserede i afsnittet om lærer-elev-relationen. Der formuleres med elevernes hjælp en række udsagn om krænkende situationer, og eleverne placerer hvert udsagn i én af de fire kvadranter, afhængigt af om man synes, at adfærden er harmløs eller over grænsen, og om man bør skride ind over for adfærden eller se gennem fingre med den.

Eksempler på krænkelser

Det er ikke altid, eleverne er enige om, hvorvidt det, der er sket mellem dem, er seksuelt krænkende, og om det er sket ufrivilligt. Det, den ene elev har opfattet som en invitation til at udforske hinanden fysisk, har den anden måske bare tænkt som en uskyldig flirt, hvor man ikke skulle gå længere end at ligge tæt og holde i hånd. Derfor kan det være meget vanskeligt for skolen at tage stilling til, hvordan situationen skal håndteres. De unge skal tages alvorligt, når de betror sig, men hvad gør man, når man tror på begge elevs fortælling og deres meget forskellige oplevelse af situationen og grundlæggende gerne vil beholde dem begge på skolen?

Eksempel "Hygge på elevværelset"

To elever ligger i samme seng, men har ikke samme forventning til, hvad der skal ske, og efter lidt kysseri tager drengen pigen på brysterne og i skridtet, selv om hun gør modstand og siger nej.

Kan man beholde en elev, der har krænket en anden elevs blufærdighed på elevværelset, eller må man afbryde hans efterskoleophold? Det dilemma står flere skoler med hvert år. Og ofte bliver løsningen, at skolen hjælper den kræn-

⁵ <https://determinkrop.dk/>

⁶ <http://www.sexogsamfund.dk/fagfolk/seksualundervisning>

ende elev med at finde en anden efterskole i forståelse for, at det er svært at vide, hvor langt man må gå, når man er 16 år og ligger tæt med en sød pige, som kun synes, man skal kysse. Men der er andre metoder end afbrydelse af opholdet. Fx samtale, konfliktmægling mellem eleverne ved hjælp af en mediator eller skriftlig refleksion, se mere nedenfor.

Eksempel "Fest i sommerhus"

En kvindelig efterskoleelev tager på en hjemrejseweekend i sommerhus med sin veninde fra efterskolen, en af de andre efterskoleelever og nogle af hans venner. De bliver fulde, og efter weekenden betror hun til sin søster, at hun er blevet voldtaget af den anden efterskoleelev. Moren tager på klinik for voldtægtsofre med datteren. Da familien kontakter skolen, er ledelsen i vildrede om, hvordan de skal håndtere sagen. For hvordan kan de som skole vide, hvad der reelt er foregået, og bliver de ikke nødt til at tage stilling til, hvem der taler sandt, hvis sagen skal have konsekvenser? Skolen inviterer pigen og familien til et møde. Ikke et møde om, hvad pigen har oplevet i sommerhuset, men et møde, som handler om, hvordan hun kan være elev på skolen, når de kommer tilbage, om det er noget, hun ønsker, og hvordan hun har det. De inviterer også drengen, der beskyldes for voldtægt. Ikke for at høre ham om hændelsen, men for at tale om hans tilbagevenden til efterskolen.

Pigen vil ikke politianmelde drengen af hensyn til hans fremtid. Drengen benægter, at der er sket noget uden pigens samtykke. Skolen beder forældrene om selv at kontakte hinanden og forsøge at løse det selv, men det øger blot konfliktniveauet, da drengens far kalder pigen for "en luder". Først da pigen politianmelder drengen, og politiet vurderer, at der er grundlag for en straffesag, vælger skolen at gå ind i sagen og at tage stilling til, om begge elever kan forblive på skolen. På det tidspunkt har pigen skiftet skole. Pigens forældre har undervejs været så frustrerede, at de har truet skolen med en shitstorm, hvis den ikke gør noget ved sagen.

Dilemmaet i denne sag er, hvor meget skolen skal gå ind i en sag mellem to efterskoleelever, når den seksuelle krænkelse ikke er sket på skolen. Selv om man umiddelbart ikke ønsker at forholde sig til skyldsspørgsmålet eller indkalde vidner, har skolen en pædagogisk opgave i forhold til spørgsmålet om, hvorvidt begge elever kan eller ønsker at forblive på skolen efter hændelsen. Og selv om dansk retspraksis er, at man er uskyldig, indtil det modsatte er bevist, kan man blive nødt til at lade tvivlen komme den forurettede part til gode. For selv om den ene siger, at der var givet samtykke, og den anden siger nej, kan det være svært at beholde begge elever efter en anklage om voldtægt.

Håndtering af krænkelse

Det er ikke givet, at en skole altid skal reagere med bortvisning på seksuelt krænkende adfærd mellem elever.

Skolen bør ved en krænkelsessag tage stilling til:

- Hvad der er sket mellem eleverne og høre historien gengivet fra begge elever,
- om episoden er af en karakter, så den krænkende elev ikke kan forblive på skolen,
- om der er grundlag for en underretning til de to elevers hjemkommuner, så begge elever kan få professionel hjælp, hvis de får behov for det, og overveje, hvis der er tvivl om hændelsesforløbet og forsætligheden, om der er andre løsninger end hjemsendelse, eller om man kan anvende mediation, undskyldning og skriftlig refleksion som konfliktmæglingsværktøj mellem eleverne.

Løsningsmuligheder

Konfliktmægling

Konfliktmægling, som nogle steder også kaldes for mediation, er en metode til konfliktløsning, hvor mægleren – som fx kan være en kontaktlærer, en trivselslærer eller en leder – fungerer som en uvildig tredjepart, der medvirker til at løse konkrete uenigheder og konflikter. Konfliktmægling hviler på den præmis, at parterne bedst selv ved, hvad de har brug for og derigennem støttes til at finde en løsning. Mægleren giver de involverede elever ro til at tale hændelsen igennem, og den forurettede part får lejlighed til at fortælle den anden elev, hvorfor denne oplevede at få sine grænser overskredet, og den anden får lejlighed til at forklare situationen fra sin vinkel. Mægleren lægger op til, at eleverne selv formulerer forslag til en løsning.

Skriftlig refleksion⁷

En alternativ sanktion til at blive sendt hjem på en tænker eller bortvist kan være skriftlig refleksion. Her beder skolen eleven om at sætte sig ned og formulere hændelsesforløbet, hvorfor det var forkert, og hvordan han eller hun vil undgå at samme situation opstår igen. Eleven skal også forholde sig til, hvad efterskoleopholdet betyder for ham/hende. Eleven skal vide og erkende, at han/hun har fået en chance for at vise, at man kan gøre det rigtige.

Skriftlig undskyldning

Den krænkende elev formulerer en undskyldning i et refleksionsbrev til den forurettede elev.

Hjem på en tænker

En elev, der har udvist seksuel grænseoverskridende adfærd over for en anden elev, som ikke er så alvorlig, at det bør medføre en bortvisning, kan blive sendt hjem nogle dage for at reflektere nærmere over sine handlinger. Muligheden bør ikke benyttes som egentlig automatisk sanktion, men som en reel mulighed for eleven til at tænke sig om og reflektere over sit efterskoleophold, og hvad man vil gøre anderledes for at kunne forblive på skolen. Det kan eksempelvis kombineres med skriftlig refleksion i form af en undskyldning til den forurettede, der overbringes, når man vender tilbage på skolen.

⁷ Inspiration fra "Alle unge vil gerne lykkes" af Jan Dufke og Jesper Oehlenschläger

Bortvisning

En bortvisning bør ske med forsigtighed og omtanke fra skolens side og kun, hvis efterskolen mener, at adfærden er så alvorlig, at man ikke kan forsvare at løse situationen ad pædagogisk vej. Fx fordi det ikke er rimeligt, at en elev, der har været udsat for et alvorligt seksuelt overgreb, skal se overgrebspersonen dagligt på skolen.

Det er forstanderen, som er ansvarlig for, at beslutningen om bortvisning er saglig, og det vil derfor altid være forstanderen – og ikke fx lærerkollegiet – der har beslutningskompetencen for, hvorvidt en elev skal bortvises.

Skolen bør så vidt muligt hjælpe den bortviste elev med at finde en ny skole, der ønsker at give den unge en ny chance.

Høring af eleven

Såfremt skolen mener, at bortvisning af eleven kan komme på tale, skal eleven ifølge FN's Børnekonvention og efterskoleloven inddrages og høres, inden der træffes endelig beslutning om bortvisning. Eleven bør have en bisidder – fx forældrene – med ved samtalerne på skolen. Skolen skal kunne dokumentere, at eleven er blevet hørt, fx i form af et notat eller mødereferat.

En høring giver eleven mulighed for at komme med sin opfattelse af sagen og til at kommentere de fakta, som skolen har fremlagt, og den giver skolens ledelse mulighed for på et oplyst grundlag at overveje, hvilke konsekvenser elevens handlinger skal have for eleven.

Underretning

Alle medarbejdere på efterskoler har en skærpet pligt til at underrette om unge, der mistrives og har behov for særlig støtte⁸. Har man viden om eller mistanke om, at en elev har været udsat for seksuelt overgreb, skal man straks underrette elevens hjemkommune.

Service-loven pålægger personer, der udøver offentlig tjeneste eller offentligt hverv, at underrette kommunalbestyrelsen, hvis de under udøvelsen af tjenesten eller hvervet får kendskab til eller grund til at antage, at et barn eller en ung under 18 år har været udsat for et overgreb.

Formålet med underretning om overgreb er, at den unge kan få den rette hjælp og støtte. Underretningspligten er en personlig pligt. Det betyder, at den enkelte medarbejder har et ansvar for at underrette den unges opholdskommune. Dog er det altid en god idé først at drøfte sagen med sin leder, før man underretter. Forældrene bør orienteres så tidligt som muligt og bør læse underretningen, så de også kan sende deres kommentarer med. Pligten til at underrette gælder, uanset om den unge giver samtykke hertil eller modsætter sig. Skolen bør derfor lægge en væsentlig indsats i at gøre det klart for den unge, at underretningen skal ses som en hjælp og støtte, hvilket også kan være med til at afhjælpe den enkeltes følelse af skyld og skam.

⁸ <https://www.uvm.dk/publikationer/2020/200928-vejledning-om-underretningspligten>

Tavshedspligt

Tavshedspligten indebærer, at man som fagperson har tavshedspligt med hensyn til alle fortrolige oplysninger om børn, unge og deres familie, som man kommer i besiddelse af igennem sit arbejde. Underretningspligten er en undtagelse til tavshedspligten. Det betyder, at selv om en ung betror sig til sin kontaktlærer om et seksuelt overgreb og beder læreren om ikke at sige det til nogen, forpligter lærerens skærpede underretningspligt læreren til alligevel at gå til de sociale myndigheder med sin viden, og læreren bør i det tilfælde fortælle eleven om sin skærpede underretningspligt.

Politianmeldelse

Det er ikke skolens opgave at politianmelde et alvorligt seksuelt overgreb på en elev. Det er den forurettede elev/familien, der skal anmelde overgrebet til politiet. Men selv om der ikke sker politianmeldelse, er skolen alligevel nødt til at forholde sig til, at der er sket en seksuelt krænkende handling fra én elev mod en anden. Bliver den ene elev politianmeldt, beder politiet i nogle tilfælde skolen om ikke at "forhøre" eleverne om hændelsen, da det kan påvirke efterforskningen. Imidlertid er erfaringen, at politiets sagsbehandling kan trække i langdrag. Ofte i flere måneder. Derfor bliver skolen nødt til at tage samtalen med begge elever om, hvad der er hændt, til trods for at der kører en efterforskning parallelt.

Skolens ansvar

Skolen har det pædagogiske ansvar for at forholde sig til, om begge elever kan blive på skolen efter et muligt seksuelt overgreb. Også selv om det ikke lykkes at få fuld sikkerhed for, hvad der er sket, og hvem der bærer ansvaret. Skolen behøver ikke at tage stilling til, om den ene elev er skyldig. Men det kan blive nødvendigt at beslutte, at det ikke er godt for de involverede elever, at de begge forbliver på skolen.

Dialog og åbenhed

Der er ingen tvivl om, at skolerne kan forebygge seksuelle krænkelse ved åben dialog og seksualundervisning, når en ny elevårgang tager hul på et efterskoleår.

Kun halvdelen af de danske unge oplever, at deres venner griber ind, hvis de eller andre oplever noget grænseoverskridende. De mener, at man bør gribe ind, hvis andre får deres grænser overskredet, men de har svært ved at gøre det i praksis. De synes også, at de er dårlige til at tale om sex, samtykke og grænser med hinanden, og de deler ikke dårlige sexoplevelser. Det viser en undersøgelse blandt unge 16-29-årige foretaget af Sex & Samfund og RFSU i 2020⁹. Undersøgelsen afspejler vigtigheden af at sætte seksualitet, samtykke og grænser højt på efterskolernes dagsorden.

⁹ <https://www.sexogsamfund.dk/content/ny-kampagne-danske-unge-er-daarlige-til-snakke-om-sex-med-hinanden>

